

עקרונות היסוד של שיטת זילברמן טיוטה נוסח 10.01. מאת איתן קלמנס

תוכן עניינים.

- הקדמה.
- (1) מורה הדרך.
- (2) מקור הסמכות.
- (3) שני מורי הדרך בדורות האחרונים.
- (4) מעלת החז"ל ותוקף דבריהם.
- (5) רצון ה' הוא העיקר ויהי מה.
- (6) דרך הפסק.
- (7) היחס למנהגים.
- (8) סדר הלימוד הנכון לתשב"ר ולמבוגרים.
- (9) התנגדות לחסידות.
- (10) עבודה שבלב.
- (11) ישוב ארץ ישראל ובנין ירושלים.
- (12) זילברמן הם קהילה חרדית.
- (13) המשכיות מתוך שנוי.
- סוף דבר.

הקדמה.

ברצוני לתת במאמר הזה סקירה ראשונית של מה שנקרא "שיטת זילברמן". כשאני מדבר על "שיטת זילברמן" אני לא מתכוון לרשת חדרים שאימצה מר' יצחק שלמה זילברמן זצ"ל (להלן: הרב זצ"ל). את שיטת הלימוד שלו לגיל הרך, ורק אותה, שעם זה מסתיים כל הקשר שלה למורשתו של הרב זצ"ל.

כי אם למשהו רחב הרבה יותר, דהיינו מכלול ההשקפות והדעות המאפיינות את חברי קהילת אדרת אליהו דווקא. קהילה זאת מורכבת מבניו ותלמידיו של הרב זצ"ל, וכן מהנלווים עליהם. בראשה עומד בנו של הרב זצ"ל, ראש הישיבה הרב ר' אליהו (להלן: הרב שליט"א). דעות אלו לפעמים חולקים אתם בצורה זו או אחרת פלגים כאלו או אחרים בציבור הכללי ובחלקם יחודיים דווקא להם. אבל ודאי שבקהילה כל הדברים מקבלים ניחוח מיוחד וגוון ייחודי.

מה שהביא אותי לכתוב מאמר זה, היו דעות קדומות שפשטו בציבור הכללי ביחס לקהילת אדרת אליהו. יש שתי סיבות עיקריות לדעות קדומות אלו.

סיבה ראשונה נעוצה בכך, שכל קבוצה אנושית ששונה בדברים מהותיים מקבוצות אנושיות האחרות, ואינה שומרת על קשר הדוק עם חברותיה, עלולה לעורר נגדה חששות ודעות קדומות. כי מחוסר היכרות מספקת ושנוי הגדול שבין הקבוצות, כל דבר ששונה יכול להיות מנופח עשרת מונים על ידי הדמיון. ודמיון יכול להמציא דברים חדשים גם כן. בפרט זה חל על קבוצה קטנה וזעירה שנמצאת בין כמה קבוצות גדולות ואחידות בהרכבם.

הסיבה השניה היא, שלפעמים יש אנשים בודדים שנמנים עם קבוצה זו או אחרת, אע"פ ששונים מרוב אנשי הקבוצה בפרטים מהותיים. ולפעמים אנשים מבחוץ מכירים רק את האנשים הבודדים המיוחדים האלו, ובונים על סמך היכרות איתם רושם מוטעה על הרוב של הקבוצה. בפרט כשאנשים הבודדים האלו עושים רושם הרבה יותר חזק בגלל הייחודיות והקולניות שלהם. ותמיד מיעוט קולני מורגש הרבה יותר מאשר הרוב הדומם.

שלוש דוגמאות לשיבושים אלו (כמובן, שכל שיבוש נפוץ בקהל משלו, לא שכל האנשים טועים בכל הדברים גם יחד):

(א) זילברמנים הם דתיים לאומיים. שיבוש בזה מקורו בכך שזילברמן שונים בכמה נושאים הקשורים לא"י וליחס להתפתחויות היסטוריות מן רוב החרדים הליטאיים. ומחסור בהיכרות עם הקהילה, הדמיון וההשוואות עם "המזרחנים" מנפחים את ההבדלים האלה פי כמה וכמה. וזאת אע"פ שאין ספק שמבחינת מהותם אנשי הקהילה הם חרדים ונדון על כך בהמשך. וכך גם כן הם רואים את עצמם - הם מסתייגים מהציבור דתי לאומי ומזהים את עצמם בתור חרדים. הקבילה גם משקיעה הרבה מאמצים ומוכנה לוותר כל כל מיני דברים, והעקר - להישאר חרדים ולהיחשב ככאלה.

ב) זילברמנים הם פעילי ימין קיצוני ונוער גבעות. מקורה של דעה קדומה זו נעוצה בזה שהיו כמה יוצאי זילברמן שעברו למחוזות של "נוער גבעות" ו"בוגרי מאחזים". אע"פ שהם אחוז זניח מכלל בוגרי זילברמן. ופוק חזי: אף אחד מאנשים מן המשפחה עצמה לא נמנה עמהם. אלא הם מן האנשים שנלוו לזילברמן, ואחר זה עזבוהו. וכן בגלל שבתקופות שונות היו בחורים אחדים (לפעמים התופעה הגיעה לממדים משמעותיים) משיבה גדולה שנסעו מדי פעם לגבעות או לפעילויות מעין חזוק תושבי גוש קטיף לפני פינויו, כדי לחזק את ישוב ארץ ישראל. בחורים אלו תמיד היו מיעוט (אמנם, לא זניח לגמרי) בין תלמידי הישיבה, ואווירת ה"גבעות" אף פעם לא הייתה מורגשת בישיבה. הנהלת הישיבה אף פעם לא הסתכלה על זה בעין טובה בגלל ביטול תורה שבדבר, כי אין אפשרות לשקוע בלימוד תורה כשהראש נמצא בכל מיני פעילויות. ולמעשה הצליחה לחסל נסיעות כאלה כמעט כליל. אמנם אין סותר את זה שההשקפות מדיניות בישיבה הם ימניים במובהק.

ג) זילברמנים הם "מחקרים" (מלה הזאת יש לקוראה מלעיל והיא שם עצם. מקורה מלקסיקון של חסידות ברסלב. ובעגה הקהילתית היא מציינת אנשים שפוסקים הלכה לעצמם באופן עצמאי למדי. ותוך התחשבות מועטה ביותר אם בכלל במנהג המקובל. ומגיעים לפסיקות שנראות מוזרות לא רק לחרדי רגיל אלא אף לזילברמני ממוצע). מקורו של שיבוש זה הוא בעובדה הפשוטה שבקהילה אכן נמצאים כמה מחקרים שמהווים מיעוט מורגש (בכל מקום יש אנשים מוזרים, רק שבקהילה אנשים פחות מסתירים את זה. וכן בגלל אווירה הנוחה יחסית יש אחוז הרבה יותר גבוה של "מחקרים" מאשר במקומות אחרים). אך אין הם מייצגים את הרוב. בקהילה אף נוקטים אמצעים כדי לרסן אותם. וגם הפסיקה של הקבילה ע"פ הגר"א תורמת לרושם הזה משהו.

ועוד שיבושים שונים. באתי לתקן דעות קדומות אלו.

יש לציין שהקהילה לא עשויה מקשה אחת לגמרי, ויש בה גיוון מסוים, קצת יותר מבמקומות האחרים. אבל אני מתעסק בזרם הכללי, ולא בפרטים השוליים שכאמור אינם מייצגים את הכלל. הם טעונים מאמר בפני עצמו, והרבה פעמים אין להם דעה משותפת בנושאים שונים. וזאת למודעי שאני כלל לא מגדיר את עצמי בתור זילברמני קלאסי. ואני חלקתי וממשיך לחלוק על שיטת זילברמן בהרבה נושאים. עם תוכחה גלויה, ואהבה נסתרת. אמנם, אני אנסה להיות אובייקטיבי, במידת האפשר. ולתאר דעותיהם, כמות שהם. כמו כן אין אני טוען שכל משכתוב במאמר נכון או שכך דעתי, אני רק מתאר את הדעות של הקהילה כפי שהם מובנים לי. למשל: כשאני כותב שהגר"א הלך בשיטת רמח"ל בקבלה, איני טוען שזו האמת. אלא שכך אוחזים בקהילה. וכך בכל מקום. ומשום שניסיתי לכתוב על הקהילה כפי שהיא משתקפת בעיני עצמה יכול להיווצר רושם מוטעה, שמה שכתוב זה דעתי האישית גם כן.

הואיל ולא ניסיתי לכתוב מאמר מדעי יסודי, אני מבקש שידונו אותי לכף זכות ולא לכף חובה, אם ימצאו איזה טעויות או אי אילו אי בהירויות בדברי. העבודה שהושקע בעבודה הזאת הייתה רבה, אך היה ראוי להשקיע יותר: בקריאת מאמרים, שמיעת קלטות וכו'. רוב המאמר מבוסס על רושם אישי משהותי בקהילה, משיעורים ששמעתי ומשיחות אישיות. אפשרי שחלק מן הדברים הכתובים כאן נושאים אופי סובייקטיבי, והיו כאלה שיתנו הגדרות אחרות לדברים. ואין השלמות בלתי לה' לבדו.

עוד ברצוני לציין שהמחקר הזה מתעסק במהות ותוכן של השיטה, וכמעט ואינו נוגע בהיסטוריה של הקהילה, בהשפעות הגותיות של הזרמים האחרים ובהיבטים סוציולוגיים. כל זה דורש מחקר בפני עצמו (ולעניות דעתי כל הדברים האלו בעלי משמעות רק כשאפשר לבאר בעזרתם דברים מהותיים יותר). ועוד: המאמר מתאר את הקהילה במצבה הנוכחי, ולא מנסה להתחקות אחר התפתחויות היסטוריות של דעות והנהגות – כיון שזה היה מצריך הרבה עמל. וכן המאמר הזה לא מנסה להביא את כל המקורות לעקרונות, אלא רק לתאר את העקרונות עצמם, ולהביא מקצת מן המקורות לשם דוגמה.

אחרי שכתבתי את המאמר הזה בקהילה נמסרה סדרת שיעורים בנושאים מרכזיים בקהילה, שאחרי זה השיעורים תומללו, רוכזו ויצאו לאור בספר "אבן בוחן" (ירושלים אלול תשע"ו). אני ניסיתי להוסיף הפניות חלקיות למאמרים שבספר הנ"ל. לאו דווקא שהדברים שבתוך הספר ינוסחו בצורה זהה למה שכתבתי. מה גם ששם המבט הניתן במאמרי הספר הוא מבט מבפנים,

ובמאמר הזה – מבט של אדם עם רגל אחת בפנים והשנייה בחוץ.
על הנושא הסוציולוגי נכתב קצת במאמרו של מ. גרוזמן "הזילברמנים" שפורסם במוסף "שבת"
של העיתון "מקור ראשון".
עוד יש להפנות לחוברות רבות של "פנת יקרת" שמאגדות תמלילים שיעורים של רבני הקהילה.
וכן להקלטות שונות של שיעורי של הרב זצ"ל ואחרים.

ודבר האחרון: ברצוני להודות לאין ספור אנשים שתקצר היריעה מלפורטם שהקדישו מזמנם
ועזרו לי לכתוב ולהגיה מאמר זה, בלעדיהם לא הייתי מצליח לכתבו כלל. ולא עוד, אלא - חלק
לא מבוטל של המאמר הוא למעשה שכתוב של הערות שלהם.
לדעתי העקרונות המאפיינים את "שיטת זילברמן" הם אלה:

1) מורה הדרך.

המייסד של שיטת זילברמן הוא ר' יצחק שלמה זילברמן זצ"ל. והוא מורה הדרך וקברניט לכל
הבאים אחריו. הרב זילברמן זצ"ל היה מנסה למצוא מקור לכל דבר, ולברר מהו האמת ומהו רצון
ה'. והיה מוכן לשנות דעותיו, אם יוכיחו לו אי נכונותם. למשל: הוא היה שואל את עצמו: אני
מאמין בהקב"ה, מאיפה נובעת האמונה שלי? זה לא יכול להיות סתם ככה. והוא הגיע לדרך
המפורסמת של ספר הכוזרי להוכחת היהדות על ידי מסורת של רבים, שלא ניתן להכחישה
(שכבר נמצאת בצורה בלתי מפותחת באמונות ודעות לרס"ג).

הוא סבר גם שבן אדם אחרי חקירה ובדיקה של דעה מסוימת והימצאותה אמתית לא חייב לבדוק
כל השאר, כי מאימות של דעה אחת יוצא שכל מה שסותר אותה - זה שקר. והוא היה מביא משל
על לוח הכפל, שאם אתה הוכחת, שלוח הכפל הוא אמת. ואחרי זה אתה מצאת משהו שסותר
את לוח הכפל – זה בוודאי לא נכון, כי הלוח הוא נכון בוודאי, ויכולה להיות רק תוצאה נכונה
אחת עבור כל משבצת.

למשל: אם הוא הוכיח שהיהדות היא נכונה. והנצרות סותרת את היהדות. אז אין צורך לבדוק
האם הנצרות היא נכונה. כי מאימות היהדות ממילא יוצא שהנצרות היא שקר. כי רק אחת
מתוכם יכולה להיות אמת.

ועוד דוגמא: על חלק מקושיות של המדע על התורה הוא היה יכול לענות: "יש לי הוכחה
שהתורה היא אמתית נצחית. ומקושיות לא מתים. אני יכול בינתיים לשים אותם במגירה, ואולי
אני אפתור אותם בהמשך". כי אם יש לי הוכחה חותכת שתורה מקורה מן השמים, אזי גם אם יש
קושיות מסוימות על זה, זה לא משנה מאומה. כי בוודאי קיים עליהם תירוץ. רק שעדיין לא
הגעתי אליו. משום שהוא ניסה לברר דעות שלו מנקודת מוצאם, וברר אותם, הוא היה מסוגל
לקרב חילונים, כמו שלמשל, הוא קירב את אורי זוהר. הוא היה יכול להגיד לאורי זוהר: "אם אני
אשכנע אותך - אתה צריך לשים כיפה על ראשך, ואם אתה תשכנע אותי - אני אוריד אותה".
ואחרי זה היה מוכיח לו את היהדות מההתחלה. משום זה (חקירה ללא מושא פנים ונכונות
לשנות דעותיו בהימצאם כוזבות) הוא נקרא איש האמת. ממשיכיו במקום לבדוק הכל מחדש
מסתמכים עליו בחקירותיו. כי אם כל דור יתחיל לחקור הכל מחדש הוא לא יתקדם כלל. ורק
יגלה את הגלגל כל הפעם מחדש. הכללים כבר הובררו על ידי ר' יצחק שלמה, אבל כל המרבה
לברר פרטים ולהרחיב בנין דעות הנתון, הרי זה משובח. ואם אתה מודה בכל היסודות (תורה מן
השמים, אמתיות של הקבלה ושל ספר הזהר, גדלות הגר"א והרמח"ל וכו'), יש לך חופש יחסי
בבירור פרטים. יותר מבצבור הכללי.

יש לציין שפעם הקהילה הייתה יותר פתוחה מבחינה מחשבתית (אם כי באותו תקופה עדיין לא
הייתה קהילה מסודרת, אלא קצת אנשים שמסתובבים סביב הרב זצ"ל), במהלך השנים זה
השתנה מסיבות הבאות:

(א) תמיד אחרי מנהיג שעושה את המהפכה באים ממשיכיו והופכים דבר שבשעתו היה חידוש
למסורת מחייבת. מסורת שכאילו קיימת מאז ומעולם. ואחרי זה הממשיכים מפתחים רק את
הפרטים השוליים במשנה של רבם. יש לכך דוגמאות רבות בהיסטוריה, ואכמ"ל.

(ב) הקהילה הייתה מאבדת יציבות ומתפוררת. ובפרט זה חל על המוסד החינוכי כמו הישיבה. כי
תלמיד חייב לקבל דעות מגובשות, לא תילי תילים של ספקות וחקירות.

(ג) משום שהיו אנשים שהסתכלו בחלון שפתח להם המחקר החופשי של הרב זצ"ל - והציצו ממנו
ונפלו. על כן קבעו בו סורגים, מפני הבאות. כי ודאי שגם איש האמת שחקר ומצא שהיהדות
נכונה - מודה שליפול מהדת זה דבר הרבה יותר חמור מלא לחקור כלל. אם בן אדם דוגל בחובה
לבדוק דברים, זה לא אומר שהוא לא אווז שיש כזה דבר כמו אפיקורסות. ושלפי מסקנה

אפשרית אחת מסקנה אחרת לא תהיה אפיקורסית. וקל וחומר - אחרי שהכריע בעד מסקנה מסוימת.

יש לציין שאע"פ שהמנסח של השיטה הוא הרב זצ"ל, המייסד של הישיבה והקהילה "אדרת אליהו" הלכה למעשה אינו הרב זצ"ל, כי אם בנו, הרב אליהו שליט"א. וכל דבר הלכה בקהילת אדרת אליהו ישק על פיו. באמת הוא זה ייסד את הקהילה בחיי אביו. וכבר אז כל דבר הקשור להלכה היה מוכרע על פיו.

ומפה אנחנו עוברים למסקנות שיצאו להרב זצ"ל מחקירותיו. דווקא המסקנות הסופיות ולא הדרך שהוא הגיע אליהם, כי הדרך ותהפוכות של דעותיו זקוקים לדיון נפרד, וגם אינם רלוונטיים לקהילה הנוכחית. ואני לא באתי לכתוב מאמר על הרב זצ"ל, כי אם על קהילת אדרת אליהו. ועיין עוד ב"אבן בוחן" במאמרו של ר"א ציטרין "כיצד מבררים אמתויות".

(2) מקור הסמכות.

היסודות של היהדות - הם מקרא וחז"ל (כולל ספרי הקבלה, כמו ספר הזוהר או ספר יצירה) וזה כשיטת הגר"א. ורק על בסיס שלהם יש לעשות המשך הבירורים. הם מחייבים כל יהודי. ומה שלא מתאים למקורות הנ"ל - נדחה. גם אם זה פשט בדורות האחרונים. כשם שבקהילה נותנים משקל יתר לחלק מהמקורות (תנ"ך, חז"ל וכו') כך מפחיתים בערך של מקורות האחרים (אחרונים) ויכולים שלא לתת שום משקל למקורות האחרים, כמו, למשל להגיד "בענין הזה אין לו סמכות לקבוע" - ביחס לדעתו של הרש"ר הירש על האגדות של חז"ל. וכן ביחס להרבה מקורות מאוחרים. וזה משום שמקורות שלהם (של זילברמן) נאמנים יותר. ואם פשט המקורות לא תואם את הגישה המקובלת ופירושה למקורות האלה - אזי גישה המקובלת תידחה. אבל עדיין אין ספק, שלכנות את אנשי הקהילה "גמראים" (על משקל הקראים) זה הגזמה גדולה. כי הם נוהגים בדברים כאלו זהירות יתירה. המקורות שהרב שליט"א מרבה להזכיר בדרשותיו - הם מקרא וכל ספרות חז"ל (תלמודים, מדרשים וגם כן ספר הזהר). וכן ראשונים, הגר"א והרמח"ל, אף שבמידה מועטת יותר.

(3) שני מורי הדרך בדורות האחרונים.

בדורות האחרונים היה גדול עולם אחד, חכם מופלג, שידע את כל התורה כולה על בורייה, נאמן למסורת (כולל את הקבלה), שבנה משנה הגותית שלמה, שמתאימה עם הבנה הפשוטה של המקורות (חז"ל ומקרא) ומבוססת על המקורות האלה (ובלי ערבוב של הפילוסופיה, כמו הגותו של הרמב"ם, למשל) - הגר"א. הגר"א טען שהרמח"ל היה יחידי בדורות האחרונים שהבין את הנמשל של דברי האריז"ל. וכמו כן הרב זצ"ל טען שבקבלה הגר"א והרמח"ל הולכים בשיטה אחת. וגם הגר"א מאד העריך את ספר מסילת ישרים של הרמח"ל. על כן בקהילה מסתכלים גם על הרמח"ל כעל מורה הדרך שלהם (בקבלה ובדרך המוסר). ועוד מעלה של הרמח"ל - שדבריו כתובים בסדר מופתי ובשיטתיות, ועל כן מאוד נוחים ללימוד, ובפרט לאברכים הצעירים. וגם הם התייחסו לכל דבר במשקל הראוי לו. ולא נתנו לדבר אחד משקל יתר על חשבון הדבר האחר. כמו, שלמשל בעל חובות הלבבות נתן משקל יתר לעבודת הלב, והרמב"ם - למושכלות. ועליהם אפשר לסמוך שהם הבינו את היהדות נכון. ועל כן ביאור הגר"א לשו"ע, מעשה רב, פירוש משלי להגר"א, פירושו על ספר היצירה, מסילת ישרים, דעת תבונות, דרך ה', האילן הקדוש וכו', הם גם כן ספרי יסוד של הקהילה, יחד עם ספרות חז"ל ומקרא. חלק גדול מהעקרונות של השיטה מבוססים ישירות על דבריהם של שני הגדולים הנ"ל. יש לציין שיש עוד אחרונים, שאנשי הקהילה מזדהים אתם בצורה כזאת או אחרת, כמו למשל המהר"ל מפראג בענין היחס לאגדות ודרך הלימוד.

עייין גם ב"אבן בוחן" במאמרים של ר"א זילברמן "לאורו של הגר"א" ור"נ רוטמן "לאורו של הרמח"ל".

(4) מעלת החז"ל ותוקף דבריהם.

חז"ל הם מוסרי התורה וכל דבריהם דברי א-לוהים חיים. וצריך להתייחס לדברים בשיא הרצינות. בין בהלכה, בין באגדה, בין בעצות מעשיות. הם לא נותנים המלצות בעלמא, אלא מגלים את הדברים האמתיים.

והם תקפים בכל זמנים ובכל המצבים. למשל: בקהילה לא אוהבים לעשות אוקימתות בדברי חז"ל בסגנון הסברי בעל התניא בשולחן ערוך הרב שלו למה שבימינו, אחרי כתיבת התורה שבעל פה, סדר של חז"ל בלימוד (בן חמש למקרא וכו') הוא לא רלוונטי, ולמה לא נוהגים על פיו. (אם כי

בעל התניא עצמו אחז מלימוד תושבע"פ בע"פ. וחלק בזה על ר"ח מוולוז'ין. ובמחלוקת הזאת בקהילה אוחזים כבעל התניא ועיין לקמן בסעיף 8). אלא סדר הזה שריר וקיים אף בימינו אנו. כדאי לצטט פה מהמעשה רב סצ"ה:

גילוי אסור, אף שאין נחשים מצויים בינינו, והוא ז"ל היה נזהר מאד מאד בדבר. [הוספה בדפו"ר] הוא היה אומר כל מה שאסרו חז"ל או תיקנו איזה תקנה, מפני איזה טעם, אף שבטל הטעם הגלוי לנו תקנתן ואיסורן במקומו עומד, כי הם לא גילו אלא אחד מכמה טעמים הכמוסים עמהם ע"כ אסור לעבור על דברי חכמים אף שבטל הטעם הגלוי לנו.

וכמו כן באגדה - הדרך הנכונה של ביאור האגדות היא זאת של המהר"ל ושל הגר"א, דהיינו שצריך לקבל את כל דברי האגדות, ולדקדק בכל מלה ומלה שלהם (יש לציין שיש הבדל בסגנונם של גישות של שני הגדולים הללו).

יש סיפור, ששמעתי ממקור נאמן, אבל עדיין אינני בטוח באמיתתו, אבל מה שלא יהיה, גם אם הוא לא נכון או לא מדויק, הוא יפה בתור משל. הסיפור הוא הבא: פעם אחת הרב אליהו זילברמן שליט"א פגש את נתי גרוסמן בעת טיסה במטוס, והם התחילו להתווכח על שיטת הלימוד הנכונה בחדרים. ואז הרב אליהו אמר לו שאלבא דאמת, כל המחלוקת היא רק בין שנינו. כי כל שאר האנשים יפעלו לפי התוצאות. אם מחדרים בשיטת זילברמן יצאו אנשים יותר יראי שמים ויותר תלמידי חכמים - הם ישלחו ילדיהם לחדרים האלו. ואם מחדרים בשיטה הנפוצה בציבור הליטאי - לחדרים ההם. אבל אני - גם אם מהחדרים בשיטת זילברמן יצאו גוים גמורים, ומחדרים הרגלים יצאו תלמידי חכמים ויראי שמים. אני אשלח ילדי לחדרים בשיטת זילברמן כי חז"ל הורו לנו שזה הסוג הנכון של החדר, ולא יכול להיות שהם טעו. וכן אתה אפילו אם מהחדרים הרגילים יצאו גוים, ומהחדרים של זילברמן יצאו תלמידי חכמים ויראי שמים. אתה תשלח ילדיך לחדרים הרגילים, כי הרב שך אוחז מהחדר בשיטה הרגילה, והרב שך לא טועה. ודאי שכל זה לשון גוזמא, אבל הכיוון ברור.

5) רצון ה' הוא העיקר ויהי מה.

צריך לקיים את רצון ה', בלי היתלות בנסיבות חיצוניות. לא משנה מה כל השאר אוחזים, ולא משנה כמה ומה אתה צריך להשקיע בשביל זה.

אנשי הקהילה נקראים אנשי האמת משום שמקיימים רצון ה' ללא פשרות. הזילברמנים, שהם השתכנעו מאמתיות התכלת לובשים את התכלת בפרהסיא. כי אם אתה השתכנעת שזה תכלת - אז זה הלכה ורצון ה' ואתה חייב לקיים את מצוות ה' בלי להתחשב בדעת הרחוב, ויהי מה. ואילו אותם רבנים ואברכים חרדים מעטים מחוץ לקהילה שהשתכנעו מהתכלת ברובם המוחלט לובשים אותו בסתר. ואכמ"ל (אם כי לא צריך להדגיש דברים כאלה בפומבי, כמו למשל ללכת עם תפילין למרכז העיר (בקהילה לובשים תפילין במשך כל שעות היום, כפסקו של הגר"א) (אם כי יש בודדים שלובשים את התפילין של ראש מתחת לכובע כשיוצאים מחוץ לרובע, ולבישת התפילין של יד נפוצה קצת יותר, כי יותר קל להסתיר אותו)).

הגר"ש אוירבך זצ"ל אמר בהספדו על הרב זצ"ל: ("פינת יקרת: ואורח צדיקים כאור נוגה" עמ' יג): "משחר נעוריו, מוכן לוותר ולהקריב כל דבר שבעולם בשביל הרצון האמיתי של הקב"ה. ... לא חיפש לא להחמיר ולא להקל לעצמו שום דבר. רק מה הקב"ה רוצה, מה רצון ה' יתברך". ועיין עוד סיפור מאלף על מידת האמת ודביקות ברצון ה' של הרב זצ"ל בהספד של בנו בכורו ריו"ט שליט"א עליו, בספר "פינת יקרת: ואורח צדיקים כאור נוגה" עמ' פז-ח.

6) דרך הפסק.

הדרך הנכונה של הפסיקה - היא זו המבוססת במידה מרובה יחסית על מקורות חז"ל ופרשנות ראשונים. וכן באופן כללי נותנת משקל יתר למקורות על פני המנהג המקובל (וכן לראשונים על פני האחרונים), דהיינו זאת של הגר"א ותלמידיו (דוגמת משכנות יעקב ונחלת דוד. הם היו תלמידי ר"ח מוולוז'ין, שהיה תלמיד הגר"א).

ר' יששכר בער בהקדמה למע"ר:

כל מעשיו שקולים ונאחזים במקור הדין המתבאר ע"פ סוגית ההלכה כל מידותיו והנהגותיו ע"פ חז"ל בתלמוד ובאגדות לא סר מן הדרך הזה כל ימי היותו על האדמה.

הגר"ח מוולוז'ין בתשובה (חוט המשולש ח"א, יא):

דרכינו לראות כל דין ע"פ מקורו מן הש"ס.

ובמקו"א (ח"א, כח):

אין דרכי להשיב אלא בדבר שיחנני ה' להכריע מסוגית הש"ס. בהקדמה לשו"ע: היותם לנו לעיניים

להורות את הדרך אשר ילכו ואת המעשה אשר יעשו למי שקצרה ידו להורות מתוך סוגית הש"ס מה טובו ונעמו דבריהם הלכות פסוקות וברורות.

בכתר ראש (נד):

טוב לחזור סדר מועד שיהיה בקי ואח"כ ללמוד פנים השו"ע ולעיין ביאור הגר"א בעיון והבנה עמוק השכל.

הגר"ח בהקדמה לשו"ע:

לא זו הדרך הישרה שחננו ה' בינה לדלות מעמקי דברי הש"ס אשר כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל נכלל בדבריהם הקדושים וצדיקים ילכו בם ביושר דרכם להיות עיקר הוראתם מן הש"ס ולימוד השו"ע הוא להיות להם למזכרת לזכור הדינים כי הוא הסולת הנלקט משיטות הש"ס ... בחיבור אשר חיבר רבינו לעזר וזה הזכיר בלימוד השו"ע את מקורו מן הש"ס ע"פ שיטותיו.

בני הגר"א בהקדמתם לשו"ע:

עוד שש שנים עסק בדברי פוסקים ראשונים ואחרונים המה הגדולים אשר מעולם אנשי ה' גאונים קדמאי ובתראי אשר ה' ולא פנה לגדולת גדולתם ולחכמת חכמתם להצילם מכל שגיאה לתרץ את דבריהם, רק בכל כוחו עבד ושמע להבין ולהשכיל דברי חכמי הגמ' הקדושים אשר כל דבריהם כגחלי אש מלחשים.

כל זה בתיאוריה, אך למעשה פוסקים בשיטת החזון איש דהיינו שמכריעים בין שיטות האחרונים על פי הסוגיות של חז"ל ונאמנותם למקורות אך לא שפוסקים ישירות מתוך חז"ל או ראשונים. יש להבדיל בין פסיקה מילולית על פי הגר"א לבין פסיקה "על פי דרך הגר"א". ברוב המוחלט של פוסקים הם נוהגים כפסק המילולי של הגר"א. אך במקומות בודדים הם חולקים עליו, כשמהמקורות משתמע להפך, כמו, למשל, בענין שיעור הרביעית, שבמעשה רב כתוב פעמיים שהגר"א סבר כשיעור הגדול, ובקהילה פוסקים כשיעור הקטן, כי יש להם הוכחות חותכות שהשיעור הקטן הוא הנכון (שבחלקם לא היו אצל הגר"א), וכבר נהגו כשיעור הקטן תלמידי הגר"א הפרושים עצמם. רק יש לציין עוד שבקהילה נוהגים פה זהירות יתירה, ולמעשה נוהגים הכל לפי פסקי הגר"א המילוליים בדיוק, למעט כמה סטיות בודדות, שהם יוצאים מן הכלל, המאשרים את הכלל. ולא לחינם אני פעם אחת שמעתי איך לא-זילברמני אחד כנה אותם "אדמוראים" - אלה שרואים בהגר"א אדמו"ר שלהם. אבל עדיין הם פוסקים לא על פי הגר"א, אלא ע"פ "דרך הגר"א". אבל בביאור הגמרא שלא הלכה למעשה אפשר הרבה פעמים לשמוע מהרב אליהו זילברמן שליט"א, שאף על פי שהגר"א הסביר גמרא באופן מסוים, האמת יורה דרכו שהפשט הוא אחר. והאמת חשובה מהכל. וכן הם יכולים לפסוק על פי הגמרא שאינה דין גמור, או שנשכחה מהציבור הרחב, או שיש לציבור הסברים דחוקים למה לא נוהגים על פיה. למשל: בקהילה נוהגים לקיים מצווה מפורשת והלכה פסוקה, שכל יהודי מחוייב לכתוב את ספר תורה. (לא נתעסק פה בהסברי אחרונים למה חלק גדול מהציבור נוהגים שלא לכתוב). ובגלל עלות הכספיות הגדולות של מצווה זו, הם פתחו שיטה שבזכותה גם אברך הפשוט יוכל לכתוב ספר תורה. השיטה היא שמתארגנת חבורה של אברכים שכל אחד מהם משלם כמאה דולר לחודש. וכל פעם שמתאפשרת כתיבת ספר תורה מהכסף שנאסף - מגרילים אותו בין חברי החבורה. וכך כל אחד מהם ממשיך לשלם עד שכולם יקבלו את הספר תורה שלהם.

עוד דוגמא: בזמן מבצע "צוק איתן" בקהילה הכריזו תענית ציבור בימי שני וחמישי.

ועוד דוגמא: בקהילה במקום להגיד "רפואה שלמה" בעת ביקור חולים, אומרים את הנוסח המובא בגמרא שבת דף י"ב ע"א וע"ב.

וכן נוהגים בקהילה לאכול שום בליל שבת שזה מתקנת עזרא. ונפסק בחלק מן הפוסקים (אך לא בכולם) ומובא במשנ"ב. ובמעשה רב סק"ד. והציבור הכללי ברובו לא מקפיד.

וכן אחד שמזמן מוציא את השאר בברכת המזון.

וכן בזמן האבלות יושבים על הרצפה ממש.

ועוד שמו מפה של "דרכא אחרינא" בישיבה, דהיינו מפה של הרובע היהודי שבה מודגשים רחובות בצבעים שונים (אדום, ירוק וצהוב), והצבע מסמן הימצאות של אנשים ברחוב, שבה תלויה כמות של נשים שלבושם אינו צנוע. כדי לא לעבור בלי צורך במקומות שיש בהם פריצות, אם יש דרך לעקוף. (על פי גמרא בבא בתרא דף נז ע"ב ופירוש הרשב"ם שם. אך עיין נימוקי יוסף שכתב שאין איסור לעבור אלא אם בן אדם מסתכל בנשים. וקשה להיזהר בזה). (יש לציין שהרב כבר כמה פעמים תכנן להעביר את ישיבה גדולה מהרובע כדי לא להעמיד בחורים לא נשואים בניסיון קשה של שמירת עיניים). ואף שגם הציבור הכללי מקפיד ברובו שלא לעבור במקומות פרוצים בלי צורך, אבל נראה לי שהסיפור עם המפה מראה עד כמה בקהילה צמודים למקורות ודיוק ההלכה.

וכבר כתוב בהקדמה של בני הגר"א לביאורו לשו"ע דברים הבאים:

כמה הועילה לו תשוקת האמת, היא נתנה לפניו מסילה נכונה וישרה עמה גבר על כוחותיו הטבעיים, להכניסם במסורת הברית. הקדיש נפשו ולבו אל ה' מנעוריו דודי לי ואני לו. לא הספיקו דמויים משקרים מהנאת עולם הזה להתעותו מפקודי ה' בשום אחד מדקדוקיה, ונזדרז לשמור אותם ככל הכתוב. ולא ימצא לו עון אשר חטא לסמוך על דברי המיקל, ונתן את נפשו לקיים כל דקדוקי מאמרי רז"ל גם מה שלא הובא בשו"ע, כי אמר ה' יוצרי מבטן לעבד לו. אספר אל חוק אחד מהנהגותיו. פעם אחת בהיותו בדרך, ולן אצל איש ישר הולך. בערב נתן הבעל הבית לפניו לאכול, והפצירו לאכול. וישם בפיו והקיאם כי נתקלקלה אצטומכתו. ויבא בעה"ב ומצא קערה של ימיה כבתחילה, ויפצר אותו עוד הפעם, ויכל לאכול והקיאן שוב. ועשה כן ג' או ד' פעמים. ושאל אותו אחד מגדולי תלמידיו המפורסמים שהיו עמו בדרך, מדוע מצער נפשו כאשר לא תוכל שאת אותו העת לאכול, והשיב הלא ארז"ל (פסחים דפ"ו ע"ב) כל מה שאומר לך בעה"ב עשה ובכל מקום שנאמר עשה אפילו בדברי סופרים, שיעורו לקיים עד שתצא נפשו, כי הוא אדוניך והשתחוי לו.

יש עוד לציין שרבי הקהילה די פתוחים לדברים שיש להם הוכחות מוצקות, גם אם הם לא התקבלו ברוב הציבור החרדי. כמו, שלמשל שהם קבלו את התכלת המופק מארגמון קהה הקוצים.

ועיין עוד ב"אבן בוחן" במאמרים של ר"מ וורמסר "עשה לך רב – הסתמכות על חכם", ר"א ברי"ט זילברמן "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא", ר"נ רוטמן "כללי ההוראה" ורצ"פ דנציגר "המנהג וההלכה".

7) היחס למנהגים.

מנהג שסותר את המקורות - הוא מנהג הדיוט, ויש לבטלו, גם אם הוא נפוץ. כמו שלמשל בקהילה בטלו את מנהג של העמידה בעת קריאת עשרת הדברות, על סמך תשובת הרמב"ם (שמבוססת על הגמרא בברכות). (וכן פסק מרן הגר"ע יוסף זצ"ל ומרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, ודלא כאגרות משה וציץ אליעזר שקיימו בתשובותיהם את המנהג המקובל. ויראה לי שאם ר' עובדיה ור' אלישיב לא היו מבטלים מנהג זה, בקהילה לא היו מבטלים אותו כנגד כל כלל ישראל). ואילו מנהגים שמצאנו כמותם במקורות או שיש להם טעם ברור יש לקיים ולהקפיד עליהם. דברים שבאמצע (אלה שלא סותרים מקורות, אך גם לא מתדמים להם וטעמם לא ברור) - אינני יודע מה משקל שהם נותנים להם. נראה לי שהם משאירים מנהגים כאלה בחזקתם, אבל לא נותנים להם להם משקל גדול מדי. בכלל יש לציין שבקהילה נותנים לכל דבר משקל הראוי לו, לדבר שמדאורייתא - נותנים לו משקל של דאורייתא, לדבר מדרבנן - נותנים משקל של דרבנן, למנהג - נותנים משקל של מנהג, לענין - נותנים משקל של ענין וכו'. ולא מערבבים בין הדברים. דהיינו - היחס של הקהילה למנהגים הוא כמו זה של הגר"א שלמשל ביטל מנהגי תשליך ואמירת היוצרות.

יש עוד לציין שבקהילה קיימים כמה מנהגים (במובן של הידור וחיוב מצווה, ולא בתורת דין מחייב) ייחודיים לקהילה. חלקם נובעים ממנהגי הספרדים בא"י, חלקם - ממנהגי שכונת שערי חסד, חלקם - מהגר"א, חלקם - מנהגים שמוזכרים בחז"ל או מקורות קדומים אחרים, וחלקם מנהגים מקומיים קטנים שקיימים בכל מקום ובכל קהילה. כמה דוגמאות למנהגי הקהילה:

בישיבה גדולה נהגו לצאת לגג התצפית, לעשות מעגלים ולשיר בזמן קבלת השבת (על סמך גמרא בשבת ומנהג מקובלי צפת). נוהגים לרקוד בחתונות עם ההדסים על פי הגמרא בכתובות. בקהילה מגיעים לראות רצפת העזרה דרך שער הכותנה של הר הבית (הם לא נכנסים לבפנים! ואף הכריחו (מסיבות חברתיות בעיקרם, הנושא טוען דיון נרחב) את האברכים בודדים שעולים במשך השנה לוותר על מנהגם). בשלוש רגלים. בסוכות אנשים מחזיקים ארבעת המינים בידיים במשך כל תפילות שחרית ומוסף, על סמך ברייתא בגמרא סוכה על מנהג של אנשי ירושלים (אמנם הם החזיקו לא רק בזמן התפילה). בחג הסוכות נוטלים ארבעה מינים וקוראים את ההלל בסוכה של בית כנסת החורבה (ע"פ הבנה מסוימת של ספר הזוהר). כל ההלל ונשמת כל חי קוראים בקול רם בצוותא. נוהגים לעשות סיום המסכת של הישיבה באולמי השמחות ועושים יומא טבא לרבנן כלשון של הגמרא בשבת ממש. ועיין גם לקמן בסעיף 10.

8) סדר הלימוד הנכון לתשב"ר ולמבוגרים.

בהתחלת הסעיף ברצוני להביא כמה קטעים מדברי הגר"א ותלמידו ר"ח מוולוז'ין על דרך הלימוד הנכונה. ברצוני לציין שאני מתכוון אלא להביא כמה דוגמאות בודדות, אבל בשום פנים ואופן לא לעשות ליקוט שלם: מתוך הקדמת בני הגר"א לביאורו לשו"ע:

ויותר שהיה חכם, למד דעת את העם, וחזקם ואמצם שילמדו בסדר נכון שלא ימעדו רגליהם. בראשונה הזהיר לעבוד עבודתו ית' להיות בקי בראשונה כל כ"ד ספרים עם הנקודות והטעמים ערוכים בכל ושמורים, עד שבדק אותם בכל אלה, ועל צבאם דגל חכמת הדקדוק. וכבר בחנו פקחים ושלמים שבחכמת הדקדוק. בדברם עמו, לא מצאו ידם ורגלם. ושתו בצמא דבריו, ולעו טענותיהם כלא היו. ובשובם לאהליהם, ענו ואמרו מי שלא שמע דבריו, אין רואה ואין יודע. אחר צוה להיות ששה סדרי משנה שגורה בפיו, עם כללות פירושיה המפורסמות, ועל צבאה דגל גרסותיה הנכונות. תלמידיו הגדולים המה ראו כי חכמת א-להים בקרבם, כי מגודל בקיאותו ועוצם חריפותו לאמתה של תורה, הודיע חדשות אשר לא שערום אבותינו המפרשים הקדמונים והראה מדברים הנרגשים מסדר המשנה או מכפל תיבותיה, והכירו כי יודעי שרשיה ועיקריה, המה הולכים למישרים בלתי מקבלים ביאורים רחוקים.

אחר הזהיר על דרכי העיון בים התלמוד. ולעיין היטב בפ' רש"י כי הם נכוחים מאוד למבין ובחידושי בעלי תוספת ז"ל. מתנאיה שיהא ישר העיון. שונא רב הקושיות מודה על האמת אפי' מפי תנוקות של רבן. וכל חפציו מדרך השכל לא ישוו נגד האמת כי אז יצליח וישכיל בלמודיו. ודברי חידודין צוה להמניע. גם מתלמידים החסרים, וילדים הרכים. הן אמת החריפים השלמים. כאשר שמעו דברי אמת יוצאין מפיו הקדוש והטהור, לא נותר בהן רוח, ואמרו לריק יגענו. כל מספר ימי חיינו.

ולהשלים את בני דורו, יסד בית מלא תורה. להיות אנשי תמיד עומדים על משמרתם סביב לשלחן ה', דשנים ורעננים ממקרא משנה וגמרא. והוא גם הוא היה מיסב עמהם בראש לעתים קבועים, וסדר לפנייהם מעשה השולחן לכל מעשי עבודתם, איך במעט שנים ישיגו לדעת כל התלמוד ערוך בפיהם. וידעו מקור הדינים והתורות של כל ארבעה טורים בתכלית השלימות. והזהיר שלא לעסוק הרבה בפלפול אשר סופו להנטל, ולפעמים שהוא לקנתר חלילה. היא הריסה גדולה אל רצונו יתברך כי בו תרבה הפשע ותגדל העון. ויפסד החיבור הנעים ויגורש האמת מעדת ה', והפלפול טוב לכוון אל ההלכה. וקיימו וקיבלו עליהם ולמדו בחיים חיותו שמונה עשרה שנה בביתם. והוא ה' נהנה מנחת רוח שנעשה רצונו הטוב. והמה בהשקפתם בזיו תורתו ערב ובקר, זכו אל תענוג הנפלא, תענוג וזיו שאין לשער. אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם זאת נחמתנו אשר זכינו לאור תורתו בביאוריו על ארבעה טורי שו"ע, ונזכה כלנו להנות מאורן. אשרי המחכה ויגיע לאור תורתו שיפוצו מעיינותיו. לדלות ולהשקות צאן קדשים, המתאווים להנות מזיו חכמתו בנגלה ובנסתר.

מתוך אגרת של ר"ח מוולוז'ין:

דין הנין לי וחדאי נפשאי מפלפולך, ומחמת כי תלמוד תורה הוא מהדברים הצריכים חיזוק לא מנעתי מלחזק אותך מלזרז למזורז שתזדרז ללמוד בזריזות וחשק גדול, כי מה שלומדים בעצלות כל היום יכולים ללמוד בזריזות בכמה שעות, והגיון לכך יהיה תמיד בדברי תורה, גם בעת האוכל ועל משכבך, רעיוןך יהיו בדברי תורה עד שיהיו דברי תורה שנונים בפך, ורק לדקדק בשוב הדעת בפעם אחת ועי"ז תזכור אי"ה, וגם אשר יקשה בפעם הראשון יתורץ בפעם האחרון בעת חזרתך בדיוק.

וגם העיקר לאחוז בסברא ישרה לאמיתה של תורה, גם אם מחודדת, אותה תרחק, וכד דייקת שפיר תשכח שכל גדולי הראשונים והאחרונים ז"ל לא נשתבחו אלא בסברא ישרה, וכל הישר בסברא גדול מחבירו. וחלילה חלילה שלא להשיב לשום אדם בפלפול, גם אם הסברא לא אפשר בעיניך, כי אין דעות בני אדם דומים זה לזה, וכך היתה מידת בית הלל שביו שונים גם דברי חבריהם.

אבן שלמה פ"ח ס"י ועיין שם מראי מקומות בהערות המהדיר:

כמו שבאכילה הגשמית צריך שיטחן היטב בשנים שיהנה הגוף, כן בלמוד, צריך לטחון היטב דקדוקי תורתנו הקדושה, להוציא הדין לאמיתו, ואם אינו מיגע על זה אינו מוציא הדין לנכון, וזהו אם אין קמח וכו' אין התמצאות של תורה ומה שהאדם מדקדק בלמודו, מועיל לתקן המדות והמעשים טובים.

אבן שלמה פ"ח ס"ה ועיין שם מראי מקומות בהערות המהדיר:

מי שאומר פשטים ודרושים מפארים שאינם לאמתה של תורה בכדי להתפאר, ענשו גדול מאד.

אבן שלמה פ"ח ס"ב ועיין שם מראי מקומות בהערות המהדיר:

מתחילה צריך למלא כרסו מקרא משנה [ואף על פי שאינו יודע לפרש המשנה ילמד כלו] וגמרא בבלי וירושלמי, תוספתא, מכילתא ספרא וספרי, וכל הברייתות. ואחר כך לעסוק בפלפול חברים. וזהו הדרה של תורה. אבל המשנה סדר למוד שלומד תחילה איך לפלפל ואינו יודע משנה אחת כצורתה, יאבד גם מקצת התורה ששמע בנערותו.

מתוך אגרת הגר"א:

ושילמדו מקדם כל החמש שיהיו רגילים כמעט בעל פה.

ראש הגבעה לר"פ מפולוצק, יא:

ועתה אכתוב לך סדר הלמוד. אמרו חז"ל לעולם ישליש אדם שנותיו שליש במקרא ושליש במשנה ושליש בתלמוד וליומא קאמרינן וזה סדרן כנ"ל. שהמקרא קודם המשנה והמשנה קודם התלמוד וחלופה

וסדר למוד המקרא יהיה כך שתלמוד נביא א' עם פירוש רש"י ואח"כ אם כח זכרון טוב תחזור כמה פעמים בלי עיון ברש"י עד שיהיה שגור בפין ואף אם תלמוד עוד פעם עם פירוש רש"י לפרקים אל תדייק לשום בזכרון דרשות ומדרשים שהביא רש"י על איזה פסוק והעיקר שתדייק במקום שצריך להבין פשוטו של

את זה תשים בזכרון לזכור ושים בדעתך, כי רצונך ללמוד מקרא ולא מדרש, ואם אתה רוצה ללמוד מדרש, למוד בפני עצמו, ומה למדרש אל פשוט המקרא? ובזה נואלו בני עמנו, שעל ידי המדרשות אינם יודעים המקרא ואינם בקיאים בו. ויותר קרוב אם תשאלהו איזה פסוק יאמר לך הדרש ולא ידע ולא יבין הפשט. גם לא ידע באיזה נביא הוא ולמי דיבר הנביא ועל מה דיבר ובאיזה עניין ובאיזה זמן או על איזה גלות או על איזה נחמה. והכל בשביל הדרשות שמבלבלין אותו ואת מוחו מניח פשוטו של מקרא. ואתה בני דע לך להבין פשוטו של מקרא למי דבר ועל מה דבר ועל איזה עת וזמן ולא תבלבל זכרון במדרשים בשעת למוד המקרא אז תצליח.

כתר ראש לר"ח מוולוז'ין סנ"ה:

לימוד וחזרת משניות סגולה להתמדה ולהבין הפשט, ללמוד ח"י פרקים בכל יום ולחזור ב' או ג' פעמים עד שיורגל בעל פה, ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וטוב להיות בקי במסכת אחת היטב מהרבות בלא כוונה.

אבן שלמה פ"ח ס"ז עיין שם מראי מקומות בהערות המהדיר:

טוב לאדם שילמד מעט וחזור תמיד וידע כל דבר על בוריו, ממה שילמד ויקבץ הרבה ואינו יודע הדיו על בוריו.

כתר ראש לר"ח מוולוז'ין סמ"ט:

ציוה לאחד מתלמידיו לחזור סדר מועד ה' דפין, ולכל הפחות ג' דפין בכל יום, שני פעמים הגמרא ושמונה פעמים הרא"ש, ואח"כ פנים שולחן ערוך [עד] שיהיה בקי בעל פה, ולא לעיכובא ללמוד כל התוס' והאחרונים. והלומד פוסקים בלי גמרא אומרים ההמון שזה כאוכל דגים בלא פלפלין, ורבינו אמר כפלפלין בלא דגין.

כתר ראש לר"ח מוולוז'ין סנ"ד:

שאלו ממנו אם לחזור סדר מועד או ללמוד הלאה סדר נשים, ואמר: טוב יותר לחזור סדר מועד שיהיה בקי בסדר מועד ויהיה מלך על סדר אחד. ולחזור רא"ש היטב במתון, ופעם העשירי יהיה לו כמו בפעם הראשון, ואח"כ ללמוד פנים השולחן ערוך ולעיין בביאורי הגר"א זצ"ל בעיון והבנה עמוק השכל.

כתר ראש סנ"ז:

סיפר לנו רבינו כשבא לפני הגר"א זצוקל"ה והיה אז כבן י"ט שנה בתוקף חריפותו, וזוך שכלו, וגודל התמדתו בעת ההיא, ורב זכרונו כידוע. ואמר לרבו הגר"א זל"ה "חזרתי סדר מועד י"ד פעמים ועוד אינם מחודדים ומחזוריים בפיי", השיבו בתמיהה: "וכי מי"ד פעמים רצונך שיהיו מחזוריים וברורים אצלך"? חזר ושאלו: "אלא מאי - ק"א פעמים"? ענה ואמר "אין לדבר שיעור כלל אלא כל ימיו בעמוד והחזר קאיי".

אבן שלמה פ"ח סכ"ג. (ועיין מקור בביאור הגר"א למשלי ח, ובהערות הגרמ"מ עליו):
אגדות ומוסר נצרך לכל, ככסף שנצרך לעניים ולעשירים.

אבן שלמה פ"ח סכ"א ועיין שם מראי מקומות בהערות המהדיר:

מה שמחדש על פי הפשט צריך להיות מכוון על פי הסוד, וכשמתגלה להחכם סודות התורה אז מבין שגם מה שחדש בלדותו על פי הפשט גם כן אמת נכון. וכל זמן שאינו מבין הסוד אפילו הפשט אינו ברור בידו.

אבן שלמה פ"ח סכ"ו ועיין שם מראי מקומות בהערות המהדיר:

האגדות שלפי הנראה חס ושלום הם דברים בטלים - בהם גנוז כל הסודות, וזה מרמז במה שכתוב (ישעיהו נג, ה) "והוא מחלל פשעינו".

לימוד לילדים ב"חידור" מבוסס על המשנה במסכת אבות (ה, כד) (בן חמש למקרא, בו עשר למשנה, בן חמש עשרה לגמרא וכו') (יש לציין שהיא חסרה בכמה כתבי יד, למשל מחזור ויטרי וכת"י של הרמב"ם, ולכן לא בטוח שזה לא תוספת מאוחרת מהברייתא למשנה. ואכמ"ל). ועיין גם בדברי המהר"ל מפראג בגור אריה לדברים ו, ז. חז"ל ידעו מה אמרו ודבריהם תקפים בכל הזמנים ובכל התנאים ואין לקבל הסברי בעל התניא בשולחן ערוך הרב שלו למה שבימינו, אחרי כתיבת תורה שבעל פה, סדר של חז"ל בלימוד (בן חמש למקרא וכו') הוא לא רלוונטי, ולמה לא נוהגים

על פיו. וכן כל הסברים האחרים (יש עוד כמה, למשל ר' ישראל סלנטר מביא אחד בספרו "אור ישראל"). וגם ודאי שזה לא סתם המלצה, "עצה טובה קא משמע לך", אלא חיוב גמור.

בחדר יש ללמוד תנ"ך כמעט בעל פה, עם הטעמים, ועיין בהקדמת בני הגר"א לשו"ע ובאגרת הגר"א המובאים לעיל. (יש לציין שדין שבחדר יש ללמוד תורה שבכתב (אף שלא לכולי עלמא זה כולל גם נ"ך) נפסק גם בשו"ע. למעשה זה דבר יחידי שהאב מחויב ללמד לבנו בשכר). ובלי פירוש רש"י או כל פירוש אחר, אלא לבאר בע"פ על פי פירושים פשוטניים, אך לא דרשניים של רש"י, ע"פ הרמב"ן, וכן ע"פ מפרשים מעין רשב"ם או אבן עזרא. יש גם לציין שבקהילה מסתכלים על הרמב"ן בתור המפרש של החומש ב"ה" הידיעה. למעשה מסבירים את הכתוב בע"פ פעם אחת (ע"פ המפרשים הנ"ל) ואז עושים המון חזרות על הפרק הנלמד, עד שהילד יוכל לקרוא מתיקון קוראים בלי כל בעיה. בזמן הלימוד משתמשים או בתיקון קוראים, או בתנ"ך בהוצאת קורן, שניהם בלי מפרשים. כשמבארים את התנ"ך לילד, לא מביאים אגדות שאינם מיושבות לפי פשט הכתוב. כי הילד צריך בהתחלה לקבל את היסודות, את הפשט. ואת המדרשים הוא עדיין לא מסוגל להבין, הם רק יבלבלו אותו, והוא לא יוכל אחרי זה להבדיל בין פשט לדרש, ובכלל הוא לא ידע מה זה פשט. אבל ודאי שבקהילה לא כופרים בדרש, אדרבא, בקהילת אדרת אליהו לומדים יותר מדרשים מאשר בישיבות ליטאיות אחרות. אלא שאין לבלבל את הסדר הנכון ולהעמיס על הילד לשווא. וכן מתחילים בגיל 10 לשנן את המשניות בעל"פ, כמו שהורו חז"ל. כמו שרמזתי לעיל בסעיף 4 בקהילה אוהזים כשיטת בעל התניא בשולחן ערוך הרב הלכות ת"ת פ"ב ה"ד שצריך לדעת תושבע"פ בע"פ ממש, אף בימינו אנו, אחרי כתיבת התושב"ע. ודלא כר"ח מוולוז'ין בכתר ראש סעיף סז. ואולי למעשה הם לא חולקים בצורה כה דרסטית כמו שהרבה פעמים מציגים את זה, אלא רק בחומר של שוכח דבר אחד ממשנתו בימינו. ועיין למשל כתר ראש סנ"ה (מובא לעיל). לימוד המשנה בעל"פ נותן לתלמיד בסיס ידע נרחב שבעזרתו הוא יוכל להתקדם אחרי זה בהבנת התלמוד. גמרא בגיל רך יותר מידי כבדה על הילד, והוא לא יבין הרבה ולא יזכור כמעט כלום. ושינון המשנה להפך - מתאים לגילו של הילד. ורק אחרי שבן אדם קבל את היסודות הוא יכול לעבור לגמרא. את המשנה מבארים בקצרה בע"פ, ומשתמשים בזמן השינון במהדורת "משנה סדורה", שבה נמצא רק פירוש קצר בשם "קב ונקי" לאחד מהקדמונים. ובזמן אחרון יצאה מהדורת "משנה סדורה" עם פירוש ר"ע מברטנורא לכמה סדרים, והתחילו להשתמש בה, ובעיקר משקיעים בשינון על ידי חזרות רבות, ופחות בעומק ההבנה וחילוקי פירושים. (אף שעם הזמן התחילו להשקיע יותר גם בהבנה, בגלל שזה זה מועיל גם לזיכרון). אך עיין עליות אליהו הערה טז שכתוב שם: "והשיב הגאון כי לדעת תוכן עמקות המשנה, טוב יותר מלדעת לשון בעל פה ולא הענינים על בוריים" והוסיף ואמר: "כי התורה שבכתב נכון לדעת לשון בלי מגרעת, אבל התורה שבעל פה עיקרה לדעת הדינים והמשפט על בוריים".

שיטה נכונה של לימוד הגמרא - הוא לרדת לפשט הגמרא על פי הראשונים (לימוד אחרונים הוא מועט וספרי של ראשי הישיבות אינם נלמדים כלל) ועיין בכתר ראש סמ"ט וסנ"ד ובהקדמת בני הגר"א לשו"ע (מובא לעיל). העיקר - לאחוז בסברא ישרה ובדרך הפשט, ולא ללכת אחרי פלפולים יפים אך עקומים, ולנסות להבין את הסוגיה אליבא דאמת. (עיין לדוגמא בדברי ר"ח מוולוז'ין באגרתו ובהקדמת בני הגר"א לביאורו לשו"ע המובאים לעיל). והכל - אליבא דהלכתא, דהיינו - עם מגמה להגיע לידי הלכה למעשה (הרבה פעמים לומדים גמרא ביחד עם משנה ברורה וטוש"ע ונו"כ בסעיפים הרלוונטיים). ועיין בדברי כתר ראש סמ"ט וסנ"ד המובאים לעיל. יש לציין שבקהילה קיים גם כולל הלכה, בנוסף לכולל גמרא. עוד יש לציין שסדר מועד מקובל בישיבה גדולה אדרת אליהו יותר מבישיבות ליטאיות אחרות. אף שעיקר הלימוד כלל לא בו (אמנם בישיבה הקטנה עיקר הלימוד הוא בו). יש לעשות הרבה חזרות, כי כך הורו חז"ל (והאריכו בזה הרבה) וכן עיין לעיל בכתר ראש סנ"ד ובאבן שלמה פ"ח ס"ז. והטעם הוא שאחרת בן אדם שוכח תלמודו והכל הולך לבטלה. בישיבה גדולה, למשל, לומדים דף ליום, ואחרי סיום של כל פרק גמרא עושים חזרות עליו כמה ימים. ולפעמים גם אחרי סיום מסכת (או חציה, אם המסכת בעלת דפים רבים) עושים חזרות נוספות עליה בשלמותה. בקהילה מעדיפים לימודי בקיאות על פני העיון. ועיין למשל דברי כתר ראש סמ"ט וסנ"ד. על כן פה כמעט לא מתעסקים ב"לומדעס" ישיבתי. הם אוהזים שבלי ידע מוקדם רחב (נא לא להתבלבל בין רחב לרדוד) לא יוכל להיות גם עיון אמתי. יש לציין שבקהילה כלל לא אוהזים ממושג "לגמור מסכת/ש"ס" אלא "לדעת מסכת/ש"ס", ואין לרדוף אחרי כמות הדפים, בלי להבין ולזכור אותם. ובהתחלה צריך לצבור בקיאות רחבה - ורק אז בן אדם יוכל להבין משהו. ומציינים לגמרא שבת דס"ג ע"א "דליגמר איניש והדא ליסבר". ועיין באבן שלמה פ"ב ס"ח. הם טוענים שרק כך יוכלו לצאת תלמידי חכמים אמיתיים. גם בן אדם מבוגר חייב ללמוד מקרא ומשניות שנאמר: "לעולם ישלש אדם שנותיו

שליש במקרא, שלישי במשנה ושליש בתלמוד", על פי הפירוש של הר"ן ששליש - זה לאו דוקא שלישי מדויק. ואין להגיד כדעת רבינו תם שתלמוד בבלי בלל את הכל ואפשר לתלמוד רק אותו, כי זה לא הפשט של דברי חז"ל. וגם רואים מדבריו שהוא בא להצדיק מנהג הקיים, ולא לחדש אותו. על כן לא ברור האם זה לכתחילה. וכן אין לקבל הסברו של ר"י סלנטר, וכל הסבר אחר. וכן - הם מקורות הבסיסיים של היהדות ו"איך בן אדם יהיה דתי אם לא ילמד מקרא", והוא הדין למשנה. מאותה הסיבה בקהילה מרבית לתלמוד מדרשים ביחס לחוגים האחרים (בין מדרשי אגדה בין מדרשי הלכה). וכן פעם בשיבה למדו ירושלמי בימי שישי, עד שזה התבטל מחוסר ביקוש בין התלמידים. בסופו של דבר שיטה החינוכית של זילברמן קרובה ביותר לזו של המהר"ל מפראג, וזאת - משום ששתי השיטות יונקות ממקור זהה - חז"ל, ועיין למשל בגור אריה לדברים ו,ז ובדרך החיים פ"ו מ"ז. וכן בקהילה האברכים לומדים קבלה (ועיין לעיל סעיף 3). והיה ראוי להרחיב יותר על המקום הנכבד שתופסת תורת הסוד בקהילה, רק שאני לא מתאים לעבודה הזאת. עוד מעניין לציין שבישיבה גדולה אין בין הזמנים, פרט לכמה ימים בודדים לפני ואחרי סוכות ופסח - לצורך ההכנה לחג. וכן בחדר לומדים גם בשבתות וימים טובים (אף שלא כל היום) ועיין שו"ע יו"ד סרמ"ה ס"ב "לא יבטלו תינוקות כלל חוץ מערב שבת וערב יום טוב בסוף היום". ועיין למשל הספד של ריט"ז בספר "פינת יקרת: ואורח צדיקים כאור נוגה" עמ' רטו. ועיין עוד ב"אבן בוחן" במאמרים שח' ר' אריה זילברמן "לעולם ישלש אדם שנותיו", לימוד משנה, "בדרכי לימוד התלמוד", ריט"ז זילברמן "לימוד המקרא" ו"בנתיבות הח"ן", ר"נ רוטמן "ספר הזוהר, ענינו, חשיבות לימודו, וקדמותו", ורנ"מ רוזנברג "לימוד חכמת האמת".

9) התנגדות לחסידות.

בתור תלמידי הגר"א קיימת בקהילה התנגדות עזה לחסידות. הרב זצ"ל היה אומר שלהיות תלמיד הגר"א, ולא להתייחס לכך שהוא התנגד לחסידות בצורה חריפה, ואפילו החרים את החסידים, - זה מהווה קלות ראש ביחס להגר"א.

והטעם, שבמקום לקבל מרות הקב"ה בלי תנאים והתחכמויות. הם הולכים אחרי הרגש של בן אדם פרטי. במקום לקבל רצון ה' כמו שהוא קבע בעצמו בתורה (ע"י ההלכה) חושבים שמבינים יותר טוב ממנו מה הוא רוצה.

כמו, שלמשל הפסוק בספר שמואל אומר, "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל, הֲחִפֵּץ לָהּ בְּעֵלֹת וּזְבָחִים, כְּשָׁמַע, בְּקוֹל ה': הִנֵּה שָׁמַע מִזֶּבֶח טוֹב, לְהִקְשִׁיב מִחֶלֶב אֵילִים. כִּי חֲטֹאת-קָסָם מִרִי, וְאֲנִי וּתְרַפִּים הַפָּצַר: יָעַן, מֵאֲסַת אֶת-דְּבַר ה', וַיִּמָּאֶסֶד, מִמָּלְךְ". דהיינו עשיית מה שה' מבקש בלי התחכמויות, יותר חשוב מניסיון לעבדו כנגד מצוותו המפורשת, לפי האומדנא של הלב.

וכן הם עושים עקר טפל והטפל עקר. מנפחים בחשיבות דברים בלי מקור וכל מיני עניינים מחד וממעטים בחשיבות דברים שהם הכי חשובים באמת (דקדוק פרטי ההלכה) מאידך.

לעומת דרכם של ההגר"א והרמח"ל שנתנו לכל דבר משקל הראוי לו ("משקל החסידות" בלשונו של מסילת ישרים).

גם יש לציין שהגר"ש אהב את דברי "המספיק אל עובדי ה'", שכתב בפרק ראשון שבהתחלה יש לקיים את כל הדינים המפורשים, ורק אז - את מילי החסידות. ובסוף הגדיל ואמר:

שמי שהתנהג במידת חסידות כלשהי במשך הרבה שנים, כל שכרו יקופח מעבירה אחת בודדת וגלמודה. ודע כי עשר שנות צום מתוך חסידות יתקפחו לך בעוון אכילה אחת מן הגזל או מן הגנבה, ולבישת (בגדים גסים של) צמר מתוך פרישות רוב ימך, תתקפח בעוון לבישת טלית המחויבת בציצית בלא ציצית, וחיי פרוש ומתבודד בהרים במשך שנים רבות יתקפחו לך אם תשאיר בלא מזוזה בית החייב בה. רק אם קרך הדבר בשוגג או באונס תוכל לקוות למחילה מה' על העבר וסעד ושמירה מפני (חטאות) העתיד.

יש לציין שבקהילה לא אוחזים מהפרישות והסגפנות בתור חלק של צורות החסידות כמו ספר המספיק לעובדי ה' (וספר חובות הלבבות) - אבל אוחזים מצורות חסידות אחרות.

דהיינו - לאיסור והיתר גמור יש הרבה יותר ערך מקיום של לפני משורת הדין וקל וחומר לאיזה "עניינים".

עוד יש נושא של צמצום שלא כפשוטו בחסידות ושל פנתאיזם הנובע מזה ואכמ"ל.

לחב"ד וברסלב יש התנגדות מיוחדת, בגלל חשש שיתוף (עבודה זרה).

אך למעשה הם לא רבים עם אף אחד, וכך אמר הרב זצ"ל, "שלא לריב עם החסידים, כי בסופו של דבר הם אנשים טובים (אף כי טועים)".

10) עבודה שבלב.

לא נכון להסתכל על זילברמן בתור אנשי ההלכה ולומדי תורה יבשים וקרים. אלא הם לומדים

תורה מתוך רצון לקיים רצון ה' ולהידבק בו. את מי שלומד הרבה יעדיפו לאפיין בתור מי שדבוק ברצון ה', לא בתור סתם "מתמיד". בישיבה משקיעים בלימוד המוסר - מסילת ישרים, פרקי אבות ומשלי עם באור הגר"א, ועוד. גם לימוד מוסר (אבל לא במובנו המודרני שהופך ע"י תנועת המוסר) הוא חלק אינטגרלי מתלמוד תורה ועבודת ה'. לימוד מסילת ישרים (שיש מסורת שהגר"א מאד העריך ספר זה) בתור הדרכה לחיים תופס מקום מרכזי, וזאת משום שהוא כולל כל דרך עבודת ה', וכן כל סדר של עבודת ה' שלו בנוי בהדרגה ראויה. כשהם לומדים תורה הם מנסים להתעלות בעבודת ה' לא סתם לצבור ידע. הם רוצים שקיום מצוות יהיה גם עם הרגש וגם עם השכל, לא שיהיה סתם בתור מצוות אנשים מלומדה. בחור שילמד תורה בשביל "שידוך טוב" או "קריירה" לא ימצא את מקומו בישיבה. ועוד יש לציין שחלק גדול ממנהגי הקהילה מבטאים התרגשות דתית עזה, כמו למשל ראיית העזרה בשלוש רגלים דרך שער הכותנה (כמיהה לבית המקדש) (הם לא עולים להר הבית!), קריאת ההלל בקול רם בצוותא (הודאה לה'), סיומי המסכת של הישיבה בפאר והדר באולמי שמחות (אהבת התורה) ועוד. ועיין עוד ב"אבן בוחן" במאמרים של רמ"י שיף "מצוות שבלב - מסילת ישרים", ר"מ דביר "היחס אל ה', לקרבתו ולמצוותיו".

11) ישוב ארץ ישראל ובנין ירושלים.

השיטה אוחזת מישוב פעיל של ארץ ישראל משום שכך נקטו חז"ל ותלמידי הגר"א, כמו למשל ר' מנחם מנדל משקלאוו.

על פי שיטת הגר"א המובאת בספר קול התור (אמנם יש שיפקפקו בייחוס הספר, אך גם בכתבים של אחרים של הגר"א מובאים רעיונות דומים, עיין בספר "אחרית כראשית") הם נוקטים שהגאולה תבוא בהדרגה (קימאה [בכתיב לא-ירושלמי "קימעה"] קימאה בלשון ירושלמי ברכות פ"א ה"א (דף ד' ע"ב)). ואנחנו עכשיו בתוך תהליך של גאולה ההדרגתית (כבר תלמידי הגר"א כינו תקופתם בכינוי "אתחלתא דגאולה" עיין למשל במכתב שדרות שנמצא בכניסה לביהכ"ס החורבה). בהרחבה על היחס של תלמידי הגר"א לגאולה עיין בכתביו של ד"ר אריה מורגנשטרן. ועיין בגמרא סנהדרין צח ע"א שכתוב: "ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר (יחזקאל לו) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'". אנחנו לא זכינו לגאולה של "זכו אחישה" אבל ל"לא זכו - בעתה". ועכשיו הגיע זמן הגאולה. בשום אופן אין לראות במדינה חילונית דבר קדוש, כמו שאוחז הרצ"ה קוק. בהתחלה - גאולה גשמית (שמגיע על יד רשעים) (אף שבהתעוררותא דלתתא, הדחף ההתחלתי מצד בני אדם, של תלמידי הגר"א הפרושים בהתחלתה של הגאולה, על ידי עלייתם ארצה), ורק אז - הגאולה הרוחנית. א"י וירושלים (לא בית המקדש שהוא בעוונותינו עדיין הרוס!) כבר בנויים גשמית ברמה מסוימת (תמיד יש מה לשפר. למשל שבעיר העתיקה רק רובע אחד קטן נמצא בידיים יהודיות) אך עכשיו צריך להתחיל (או להמשיך) גאולה רוחנית, דהיינו ליישב אותה על ידי "אנשי אמנה" דהיינו - אנשים שעושים רצון ה' ומקיימים מצוותיו בלי פשרות. כל זה הוא מענינו של "משיח בן יוסף". למשל, אנשי הקהילה השקיעו מאמץ לא מבוטל בשביל שביהכ"ס החורבה אחרי בנייתו מחדש לא יהפך למוזיאון אלא יחזור להיות ביהכ"ס פעיל. עם מניינים קבועים וביהמ"ד. וכן הם משקיעים בהתיישבות ברובע היהודי בעיר העתיקה, כדי שהרובע יקבל צביון יותר יהודי ודתי. וזאת אע"פ שמחירי השכרת הדירות בו יותר גבוהים, וחלקם (משפחות צעירות ברובם המוחלט) נאלצים בגלל זה להשכיר דירות בשבתות ולהימצא חלק ניכר מהשבתות מחוץ לבית (בדרך כלל אצל ההורים) בשביל להרשות לעצמם לגור בעיר הקודש ירושלים שבין החומות בשאר ימות השבוע ולתת לה צביון היותר ראוי למעלתה. וכן כדי להסתופף בנחלת ה'. ועוד דוגמא לאהבתם לא"י: בזמן פינוי גוש קטיף הכריזו בישיבה על תענית ציבור וקריאת תחנונים. והוא הדין למבצע "צוק איתן". ועוד דוגמא: בישיבה מחלקים קצת עוגיות וקוקה קולה ביום ירושלים בתור הודאה על הנס שהקב"ה עשה לעם ישראל (בפרט שהוא מוזכר בספר קול התור ובספר מדרש שלמה), אך לא ביום העצמאות (שאותו לא חוגגים כלל). חלק מפנימיות של הישיבה נמצאים ברובע המוסלמי. וכן יש כמה משפחות מן הקהילה, שגרות שם. והישיבה עצמה נמצאת על הגבול בין הרובע היהודי לרובע המוסלמי. וכן בישיבה עושים מדי פעם סיבוב של שערי הר הבית (אף שאין לעשות מבית מקדש וא"י נושא אחד). ומקווים שבזכות מצוות שלנו הקב"ה ימשיך ויגמור את תהליך הגאולה. ועיין עוד ב"אבן בוחן" במאמרים של ר"א שפירא "סדרי גאולתם של ישראל פעולתנו בזה", ר"י שכטר "ירושלים - חיים לפני ה'", ר"א זילברמן "בית המקדש והר הבית", ר"ש ניר "תפקידי משיח בן יוסף, וספק קול התור".

12) זילברמן הם קהילה חרדית.

לדעתי, אין בשום פנים ואופן להחשיב אותם בתור דתיים לאומיים, אלא בתור חרדים יחודיים, שלא כמו שאר החרדים לא אמרו להד"ם למעלת ארץ ישראל, בגלל התבדלות וסייג מאלה שאוחזים ממדינה חילונית בתור דבר קדוש או מאלה שאוחזים שיש לאומיות יהודית מחוץ לתורה. (או שהדברים סתם נשכחו במשך הזמן. כהרבה דברים אחרים.) בקהילה רק ממשיכים דרכי תורה האותנטיים. בקהילה כלל לא מזדהים עם מדינה החילונית, רק אוחזים ממצוות ישיבת א"י, וכן רואים את יד ה' בתהליכי ההיסטוריה. ביחס לשוב א"י הם קרובים לא רק לתלמידי הגר"א, אלא גם לר' יצחק ברויאר, שהרב זילברמן זצ"ל העריץ אותו רבות. וכן ביחסם לציונות שיטת בית זילברמן ושיטת הרב ברויאר זהה היא. יש לציין שבהתחלת קום המדינה הייתה רווחת בין הרבנים הליטאיים גישה אוהדת-מסתייגת למדינה שקמה (למשל אצל הרב יוסף שלמה כהנמן או הרב יחזקאל אברמסקי, עיין ציטוטים בספר "אתחלתא היא") שחוסלה כמעט כליל על ידי כמה פרשיות של יחסי הדת והמדינה וכן על ידי תהליכים חרדיים פנימיים של הקצנה. דהיינו גישה הרואה בתקומת המדינה גם יד אלוקית ניסית של התחלת הגאולה וגם חילון נורא של מהות של עם ישראל. גם צדדים חיוביים, וגם צדדים שליליים של התפתחויות. ואכמ"ל. אחד מרבני הקהילה המשיל יחס של ציבורים דתיים שונים לקום המדינה לבני אדם שראו מרחוק אדם מציל ילד שטבע בנהר. ואחרי כך האדם הזה הלך ואכל את הסרטן. היו כאלה שאמרו, שאם הוא הציל ילד, לא יתכן שהוא יאכל אחרי זה את הסרטן. ועל כרכך שהסרטן הזה היה כשר (רצי"ה קוק). אחרים אמרו שאם הוא אכל את הסרטן, לא יתכן שהילד הזה היה יהודי. וממילא למעשה ההצלה אין ערך חשוב (הזרם המרכזי החרדי ויותר - סאטמר ובריסק). וקבוצה שלישית אמרה, שזה כלל לא סתירה, אלא שהאדם הזה באמת הציל את הילד, והילד היה יהודי, ואחרי זה המציל הלך ואכל את הסרטן. ועל אכילת הסרטן הוא ענוש יענש (זילברמן ועוד). שתי הקבוצות הראשונות לא מקבלות את המציאות שהקב"ה יכול ליצור דבר טוב על ידי הרשעים למרות שיש הרבה מקורות בזוהר שכך יהיה. ועל כרכך אחד משנים: או שהמדינה היא מעשה ה' וצריכה להיות דבר טוב בתכלית (רצי"ה), או שהיא מעשה רשעים (ו/או סטרא אחרא) ודבר רע בהכרח (סאטמר למשל). ובקהילה אוחזים שגם פעילות רשעים יכולה להיות מכוונת על ידי הקב"ה, ולהביא לדברים טובים ולתהליך הגאולה. וכן עיין על נושא הרע בתור פעולת הקב"ה בדרך ה' ח"א פ"ה פסקא ח ובעוד מקומות בהרמח"ל. ברצוני להביא ממדרש תנחומא, פרשת חוקת, פ"ג: זאת חוקת התורה זה שאמר הכתוב מי יתן טהור מטמא לא אחד (איוב יד). כגון אברהם מתרח. חזקיה מאחז. יאשיה מאמון. מרדכי משמעי. ישראל מאומות העולם. העולם הבא מן העולם הזה. מי עשה כן? מי גזר כן? מי צוה כן? לא אחד? ! לא יחידו של עולם? ! תמן תנינן: בהרת כגרים טמא. מאי כגרים? כחצי הפול באדם - טמא. פרחא בכולו - טהור. מי עשה כן? מי גזר כן? מי צוה כן? לא אחד? ! לא יחידו של עולם? ! תמן תנינן: האשה שמתה ולדה בתוך מעיה והושיטה חיה את ידה ונגע בה. החיה טמאה טומאת ז', והאשה טהורה עד שיצא הולד. המת בבית - הבית טהור. יצא מתוכו - הבית טמא. מי עשה כן? מי גזר כן? מי צוה כן? לא אחד? ! לא יחידו של עולם? ! תמן תנינן כל העוסקים בפרה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים. היא גופה מטהרת בגדים. אלא אמר הקב"ה חקה חקקתי, גזרה גזרתי, ואין אתה רשאי לעבור על גזרתי.

אף בקהילה יגידו "מי יתן טהור מטמא? לא אחד? ! מי עשה כל הנסים והנפלאות ליהודים בא"י? מי הביא את כל הגאולה הזאת על ידי רשעים, לא אחד? ! לא יחידו של עולם? ! מי יתן מלכות ה' הטהורה ממדינת ישראל הטמאה? ! לא הקב"ה? !".

כמו שר' יצחק ברויאר שאל באחד מהתכנסויות של אגודת ישראל. מעשה של מי היא הצהרת בלפור - של השטן או של הקב"ה? אם של השטן (כמו שאוחזים חסידות סאטמר) - שיפעלו בהתאם. ואם של הקב"ה - שיעלו לארץ, ויקבלו מתנה של הקב"ה. ולא קבל תשובה. והיהדות החרדית בתור ציבור בחלקה המכריע קפאה על שמריה והמשיכה להתייחס להתפתחויות היסטוריות בצורה ניטרלית, כאלו לא קורא כלום. אף שהיו הרבה רבנים פרטיים שראו בכל יד השגחה. אבל הכל היה בעיקר בתאוריה, ולא התבטא ביותר בפעילות מעשית. כך גם הקול של הקהילה נשאר די מבודד בציבור הכללי (אמנם הקהילה בד"כ מעדיפה לא להרים את הקול שלה). אף שיש עוד אנשים שדעותיהם קרובות לאלו של הקהילה. אבל יש לציין, שהרוב המוחלט של הרבנים החרדים שרואים בתוך התפתחויות היסטוריות של מאה השנים האחרונות תהליך הגאולה, מסתכלים על זה כמתנת הקב"ה גרידא, ולא כעל תוצאות של יוזמה אנושית ארצית. ובעצמם נשארים יותר משקיפים מן הצד מאשר דמויות פעילות.

למעשה יש שתי הבדלים מהותיים בין חרדים לדתיים לאומיים (לא נתייחס לכל מיני פלגים וגוונים של שתי השיטות. למשל להבדלים בין הרצ"ה קלישר לר"י ריינס ולראי"ה קוק. כרגע

אנחנו דנים על תלמידי ראי"ה. (א) אמונה שהגאולה מגיעה ע"י התעוררותה דלתתא. (לדעתי שאלה של "מסירת שטחים" היא שאלה הלכתית גרידא ולא קשורה להבדלים השקפתיים מהותיים. אף שלפעמים ההכרעה מושפעת מההשקפה.) (ב) הסתכלות על לאומיות בתור מה שמאחד את עם ישראל. ועל חילונים בתור אנשים שמתעסקים בדבר בעל ערך – בניין הארץ. שזה באמת נובע מ"ניצוצים יהודיים" שלהם, ולא ממניעים פסולים, כפי שנראה למבט ראשון. בדבר הראשון בקהילה ודאי אווזים שהגאולה מגיעה גם ע"י השתדלות האנושית. ואילו בדבר השני – הם לא רואים ערך במצווה שנעשית ע"י מישהו שכופר בבורא עולם. ועיין עוד בספרו של פרופ' אביעזר רביצקי "הקץ המגולה ומדינת היהודים". שדן ביחס של פלגים שונים ביהדות הדתית למדינת ישראל. ומכנה המשותף של פלגים הדומיננטיים הרשמיים – הוא שעם ישראל יכול להיות רק באחד משתי המצבים – או בתוך גלות גמורה, או בתוך גאולה גמורה. ואין מצב ביניים יציב, אלא רק מעבר מהיר. בגלל היחס הדיכוטומי שכזה, כל אחד מפרש תקומת המדינה והמשך קיומה באופן מסוים. הזרם המרכזי של החרדים טוענים שאנחנו עדיין נמצאים בגלות שלמה שהיא בלב א"י. רצי"ה קוק – שאנחנו בגאולה כמעט גמורה. סאטמר – שאנחנו בגלות הכי גרועה מכולם. ואנשים שאווזים שאנחנו נמצאים במצב ביניים, דמדומי חמה, שאינם לא גלות, ולא גאולה. כמעט ושאנים בנמצא. אולי, ליתר דיוק, יש הרבה אנשים כאלה, אך אין קהילות שלמות שאווזות כך, ומצהירות על זה. זילברמן וודאי נמצאים בתוך המחנה המצומצם הזה. וכבר הארכתי יותר מדאי. לא בגלל שיש לי כוח לדבר, אלא בגלל שאין לי כוח לשתוק. ויכול להיות ולמעשה דיברתי מליבי, יותר מאשר תיארתי את הרווח בקהילה. אבל יראה לי שבקהילה יסכימו עם כל מה שכתבתי.

יש לציין שזילברמן מגדירים את עצמם בתור חלק מהצבור החרדי, ורואים את עצמם בתור חרדים גמורים. אף שבעלי ייחודיות מסוימת. ומרגישים עצמם שייכים לצרות של כלל הציבור החרדי. חלק לא מבוטל מבוגרי הישיבה אחרי החתונה השתלבו בתוך כוללים החרדים הרגילים. וכן יש הרבה בחורים שעברו לישיבות חרדיות אחרות. וכן יש הרבה אנשים שעברו לקהילה מהצבור החרדי הכללי. הרבה יותר מהאנשים שעברו לזילברמן ממחוזות של הציונות הדתית, וגם אלו שעברו מהציונות הדתית – "נשרפו" והפכו לחרדים. כמו שאר החרדים הם לא משרתים בצה"ל. הם מתלבשים כמו החרדים וגרים בריכוזים חרדים (ביתר עילית, גאולה וכו') וכלל לא דתיים לאומיים (פרט לעיר העתיקה. אבל שם הם חיים בחברה של עצמם, ולא של ציבור הדתי לאומי. וגם בעיר העתיקה של ירושלים לא חסר חרדים לא-זילברמנים). עוד יש לציין שבקהילה מצביעים ג'וש"ס בבחירות. וחלק קטן של האנשים שמצביעים לעוצמה לישראל (או גלגולי כ"ך האחרים) וגם "יחד" שמשכה גם קולות שבדרך כלל הצביעו ליהדות התורה)) אינם מייצגים את כלל הקהילה). ואילו זילברמני שיצביע לבית היהודי אינו בנמצא כלל. לציין שעם הזמן הקהילה נהיית יותר ויותר חרדית במובן הקלאסי של המילה, בעיקר אחרי פטירתו של הרב זצ"ל. ומנסה להשתלב לגמרי בציבור החרדי הכללי. והיא משקיעה מאמצים גדולים לצורך זה ומוכנה לפשרות מסוימות. כמובן, שהם לא מוותרים על הייחודיות שלהם לגמרי, אלא רק מנסים לא להדגיש אותה יתר על מידה.

13) המשכיות מתוך שני.

אין לראות בשום פנים ואופן בקהילה כת חדשה שקמה על מקום ריק לגמרי, אלא ממשיכים ומפתחים של דרכים ישנות (לפעמים בצורות די מהפכניות). הגרי"ש זילברמן היה חי הרבה שנים בין תלמידי תלמידיו של הגר"א בשכונת שערי חסד. ומצטט אותם הרבה. וחלק גדול מהדברים, למשל אמונה בקול התור או מצוות ישוב א"י הוא קבל מהם. ועיין למשל בהספדו של ריו"ט זילברמן על אביו בספר "פינת יקרת: ואורח צדיקים כאור נוגה" עמ' פב-ג. (בתור מאמר מוסגר. לא ידעתי איפה לכתוב הערה חשובה זו וכתבתי אותה פה, בגלל ההקשר של תלמידי הגר"א: הרב זצ"ל פעם אמר שיש שתי שיטות של הסתכלות על עולם זה – זו של רש"ר הירש, שהעולם הזה הוא חיובי וזו של תלמידי הגר"א שהוא רק פרוזדור לעולם הבא. אין צורך לבאר כאיזה שיטה הוא עצמו אחז).

סוף דבר.

כללו של דבר – עקרון של זילברמן לענ"ד הוא – לקיים רצון של הקב"ה בלי פשרות ובלי התחכמויות, כפי שזה מסתמן במקורות, ולא כפי שאחרים עושים. להחזיר את העטרה של התורה ליושנה. והם הם ממשיכי דרך הגר"א ותלמידיו שבא"י, עם גוון ייחודי מסוים.

שיטת זילברמן (גם משנתם ההגותית וההלכתית, ולא רק החינוכית, שמפורסמת הרבה יותר) ראויה שיעשו עליה מחקר מקיף, אחרי בדיקת כל הקלטות של שיעורי הרב זצ"ל והרב שליט"א, וכן שאר רבני הקהילה, אסיפת עדויות עליו, ברור השפעות של תלמידי הגר"א, הרב יצחק ברויאר ורבנים אחרים עליו, ראיונות עם בניו ותלמידיו וכו'. מחקר כזה היה יכול להועיל להרבה אנשים. ולהציב מצבת זיכרון לת"ח גדול וייחודי זה. אין עושים נפשות לצדיקים, דבריהם הם הם זכרונם.

אני מקווה שכתבתי את המאמר פחות או יותר מדויק, ולא האהבה ולא השנאה לא קלקלו את השורה. אינני מתיימר, שירדתי לסוף דעתה של הקהילה. יש הרבה אנשים שמבינים יותר ממני. עוד הפעם תודה רבה לכל אלו שעזרו בכתובת המאמר. ובפרט שאני כלל לא מגדיר את עצמי בתור זילברמני במובן הקלסי של המילה, וחולק על הזרם המרכזי בכמה נושאים מרכזיים, ובחלק ניכר מעקרונות השטה אינני מזדהה אתם, על כן הייתי צריך לדבר עם הרבה אנשים. התייעצתי אתם וקבלתי מהם המון. רוב הערות שקבלתי הושקעו בתוך המאמר.

ודאי שהמאמר הזה טעון שיפורים, בין בתוכן דברים, בין בסדר הרצאתם, בין בניסוח מדויק. אבל, גם אם המאמר הזה אינו ממצה את הנושא עד הסוף, וטעון קצת תיקונים, וגם הינו עדיין בגדר מצטמק ויפה לו. נראה לי שבכל זאת הוא יכול לתת רושם כללי פחות או יותר מדויק למי שכלל לא מכיר את הקהילה. ואף שבדרך כלל עדיף או לשתות ממעיין הדעת עד הסוף, או לא לשתות ממנו כלל. כי השגת הדעת לחצאין רק מבלבלת ומטעה, ועדיף חוסר ידע גמור עליה. מה גם שלא כולם בקהילה שמחים להיות באור הזרקוקים, ולעיתים הפרסום, ובפרט לא מדויק לגמרי, יכול להסב נזק. אולי פה יהיה תועלת גם במשהו לא מוגמר, כי פשטו יותר מדי דעות קדומות בנושא. ומאמר הזה יתקן יותר מאשר ישבש.

ברצוני לגמור מאמר זה בתפילה לה' יתברך, הלקוחה מברכת אהבה רבה של קריאת שמע, ולמעשה קטע זה מהווה רובה של ברכה זו. לעניות דעתי תפילה זאת מבטאת ביותר את הרוח של הקהילה:

אבינו, אב הרחמן המרחם, רחם עלינו, ותן בלבנו להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והאר עינינו בתורתך, ודבק לבנו במצותיך, ויחד לבכנו לאהבה וליראה את שמך ולא נבוש לעולם ועד. כי בשם קדשך הגדול והנורא בטחנו, נגילה ונשמחה בישועתך. והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ, ותוליכנו קוממיות לארצנו. כי א-ל פועל ישועות אתה, ובנו בחרת מכל עם ולשון. וקרבנו לשמך הגדול סלה באמת, להודות לך ולייחדך באהבה.